

ELS INICIS DE L'EDUCACIÓ A MENORCA

Pere Alzina

D'ON VENIM?

No ens consta documentació de que hagin existit escoles al marge de les institucions religioses al llarg del segle XVIII, denominat el període de les dominacions estrangeres. No sabem massa bé quina va ser, al cap i a la fi, la més estrangera de totes, ja que totes generaren patiments a la població i limitaren l'accés a l'alfabetització a bona part de les classes més desfavorides.

Sí que tenim evidències de l'experiència de la primera escola espanyola, el 1802. Escola regida per un mestre que teniu com a únic objectiu eradicar *el pobre dialecto nativo de estas personas*. Va fer història: fou expulsat per la Universitat per falsificador, alcohòlic i per anar sovint amb aquelles que anomenàvem dones de mal viure. La Universitat de Maó (Ajuntament) li obrí un expedient detallat i fou cessat.

Ara bé, bé sabeu que a Maó existí una petita burgesia il·lustrada (entre els quals destaca Joan Ramis i Ramis i Antoni Febrer i Cardona). Fins el que tenim documentat, aquí s'inicia el període de la nostra història de l'educació innovadora: Antoni Febrer adreça una instància a la Universitat (Ajuntament) on demana explícitament que els mestres de pàrvuls canviïn el mètode Lancaster pel de Pestalotzi. Aquesta carta ens sorprengué. Com havia arribat al coneixement d'Antoni Febrer la idea de que calia canviar un mètode per l'altre del gran pedagog suís, la pedagogia de Pestalotzi? Amb aquesta carta podríem dir que s'inicia la nostre renovació pedagògica, clau per aconseguir una plena alfabetització que no s'aconseguí plenament fins el passats els anys 2004 i 2006 del present segle.

Desconeixem si s'arribà a aplicar aquesta metodologia. Però si que po-

dem dir que la innovació educativa a Menorca (molt tímidament) s'inicià a principis del segle XIX.

La nostra història ve plena de fracassos, desil·lusions, abandonaments, impotència... i l'educació encara més. Tot i que sempre existí i existeix encara... un reduït col·lectiu de persones molt sensibilitzades que sempre empenyien als regidors municipals a potenciar l'alfabetització bàsica, les escoles i determinades innovacions. Patíem un gran problema: eren molt poques les persones menorquines que es podien permetre anar estudiar fora de l'illa. Per tant, la majoria de mestres que eren hi destinats, procedien d'altres llocs de l'Estat i feien tot tipus de tràmits i d'altres... per sortir aviat d'aquesta penya esventegada per la tramuntana. I la tasca encomanada era difícil i ben complexa: *haviem d'eliminar el dialecto de los nativos*.

Com bé sabem, des de múltiples perspectives i ciències actuals, la prohibició i el càstig poc aconsegueix en qüestions educatives. Per tant, no aconseguirem eliminar el *dialecto de los nativos*. Però no només per no intentar-ho; simplement perquè la majoria dels fillets i de les filletes no es matriculaven a les escoles de primeres lletres. No fou la resistència numantina dels menorquins qui perllongà l'ús del català. Va ser més el bé el seu sentit pràctic i capacitat adaptativa davant les realitats canviants: perquè anar perdre temps a un lloc, l'escola, on ensenyen coses que no ens interessen i no ens resolen el problema autèntic: la manca de recursos de tot tipus, començant per les extenuants jornades de treball per quatre reals. Els mètodes anacrònics contribuïen notablement a aquesta poca assistència als centres educatius per part dels col·lectius més desfavorits, la majoria de la societat illenca.

L'Ajuntament de Maó era molt conscient de la situació i van ser molts els esforços que van fer per impulsar l'accés a l'educació del major número de persones possibles: escoles dominicals (més bé, lliçons breus després d'anar a Missa), escoles per a persones adultes que obrien i tancaven a un ritme trepidant, contínues instàncies a entitats superiors... però no fou massa cosa el que aconseguiren.

L'esforç, tot plegat, arribà a consolidar l'Escola de Nàutica a mitjans del segle XIX amb la intenció de donar formació

a les nombroses persones que dedicaven a la marineria i el comerç mercant. Aquesta Escola de Nàutica esdevingué el primer institut d'ensenyament secundari sostingut íntegrament per un Ajuntament molt abans de que existís a moltes capitals de província. L'Ajuntament mantingué l'esforç pressupostari, malgrat les pressions i la manca de finançament. Era prioritari poder oferir la possibilitat d'estudiar secundària a l'illa de Menorca. Però no només havien de mantenir el lloc, havien de pagar al professorat i havien de dotar de material adequat al centre. Aquest fou el primer gran èxit, d'entre una història de fracassos. Es mantingué fins que el Govern Central creà el Minis-

teri d'Instrucció Pública, ja entrat el segle XX i acceptà la càrrega econòmica que fins aleshores havien assumit des d'un Ajuntament.

Durant el sexenni revolucionari, les iniciatives escolars i associatives esclataren: la primera associació protestant de l'Estat és constituïda a Maó i Es Castell, obrint escoles de primeres lletres. Republicans, maçons, liberals i progressistes obrien centres d'alfabetització que tancàvem tant ràpidament com se creaven. La premsa també jugà un paper fonamental i foren diverses les revistes que s'iniciaren en aquest període. Revistes de caire cultural, científic i educatiu.

Sigui com sigui, els mestres seguien anant i venint; bé, de fet, més anant que venint. I eren pocs els mestres menorquins titulats i amb la formació adequada per tirar endavant la innovació educativa. Joan Benejam, possiblement, és l'excepció.

Però un parell de mestres mallorquins capgiraren la situació: Gabriel Comas i Ribas i Antoni Joan. El 1902 més de quatre-centes persones es manifesten a Alaior per exigir una escola graduada!!! Aquest fet no té precedents. S'inaugura el 1910; però fracassà pel problema de sempre. L'associació que promogué aquesta iniciativa, *El Porvenir de la Vejez*, no desistí i creà, sostingué i mantingué oberta al llarg de més de trenta anys una de les experiències més reeixides de la

Fotografia conservada a l'Arxiu Històric de l'Ajuntament de Maó on podem veure els fillets que participaren en una de les primeres colònies escolars de l'Ajuntament (1912).

nostra història en innovació educativa, la coneguda com l'escola Laica d'Alaior.

Tampoc podem oblidar, que acabat el sexenni revolucionari, se crearen (al llarg del període de la Restauració) nombrosos centres escolars privats religiosos. Aquests centres feren una important aportació a l'alfabetització i l'accés al coneixement científic d'amplis sectors de població. La Salle d'Alaior i de Maó, Calós de Ciutadella o Sant Josep de Maó són exemples ben vius d'aquestes iniciatives.

I ha entrat el segle XX l'illa de Menorca visqué múltiples experiències educatives innovadores impulsades especialment per un Ajuntament, el de Maó, que impulsa grans iniciatives: les sortides escolars, l'estimació per la naturalesa amb la instauració del dia de l'arbre, la introducció del mètode Montessori, els museus escolars, la construcció d'escoles a zones rurals (fins i tot una escola ambulant a la zona de Tramuntana – actual parc natural de s'Albufera des Grau –). Una des les iniciatives més rellevants fou la instauració de la colònia escolar a Addaia, que permeti, durant els mesos d'estiu, que fillets i filletes amb deficiències nutritives i poc alimentats degut a la pobresa extrema agafessin

forces per encarar l'hivern amb exercici i menús molt ben equilibrats.

Durant les tres primeres dècades del segle XX foren múltiples les iniciatives escolars i educatives no formals que cristal·litzaren: els casinos (de diferent signe polític) que oferien conferències, tertúlies, obres de teatre, sarsueles i projeccions cinematogràfiques. Escoles privades de diferent signe, les escoles religioses a les que ja hem fet referència, escoles laiques (L'Escola Racionalista de Ciutadella, les escoles laiques des Castell i Sant Lluís, l'Escola Moderna de Maó, l'Escola d'Arts i Oficis fundada per l'Ajuntament de Maó), escoles privades en les que podien cursar estudis superiors (com l'Acadèmia de Matteu Fontirroig a Maó).

Podem afirmar que l'Ajuntament de Maó (amb majoria republicana des de finals del segle XIX, encara que el batlle fossin anomenats per real decret i pertanyien, sovint, a la minoria monàrquica) aplicà la política educativa republicana anys abans de la proclamació de la II República, el 1931. Durant aquest darrer període s'aplicaren els darrers mètodes pedagògics (metodologia Freinet amb l'edició de diferents revistes escolars; els centres

d'interès de Decroly, l'ampliació i extensió de la metodologia Montessori, la vivència de processos de gestió democràtica a les aules, l'ensenyament de les ciències des de noves perspectives, etc.) i s'iniciaren construccions importants (l'Escola Graduada de Maó, l'Escola Graduada de Ciutadella, la des Mercadal, diferents escoles rurals).

Durant la Guerra Civil s'unificaren tots els centres educatius en els públics seguint el model de Catalunya i una vegada acabada aquesta la depuració arribà a molts mestres per haver iniciat innovacions a les seves aules.

No fou fins al final de la Dictadura franquista, a principis dels anys 70, on un col·lectiu de persones començà a moure de nou tota la innovació i es tornà a sentir parlar de Freinet, Montessori, Decroly... més de quaranta anys després. Aquest col·lectiu s'agrupà i forma un sindicat (STEM, Sindicat de Treballadors de l'Ensenyament de Menorca) que finalment convergí a l'STEI actual mentre que es creà el primer Moviment de Renovació Educativa de l'illa que organitzà durant gairebé trenta anys les Escoles d'Estiu, punt de referència clau per entendre el nostre present. ■

